

FRANK AAREBROT

KRIGEN PÅ
200 SIDER

Norge under
annen verdenskrig

KAGGE
FORLAG

FORORD

Jeg er født i 1947. Okkupasjonen førte til at mine foreldre fikk en forlenget forlovelsestid. De var enige om å gifte seg i et fritt Norge, og de var hele livet stolt over å ha vært «det første fredsbrudeparet i Mariakirken» i Bergen i mai 1945. Det var ikke tid eller penger til brudekjole eller stor feiring. På brudebildet står mor i «en pen mørk cocktail-kjole» og far blek, tynn og lykkelig i mørk dress.

70 år etter okkupasjonen sviner tidsvitnene hen – en etter en. Etter hvert er det vi som ble født etterpå som må prøve å forstå og trekke lærdom av det som skjedde. Det må vi fordi de nye sosiale mediene er fulle av merkverdige forestillinger, myter og konspirasjonsteorier om «oss» og «dem», om undermennesker og overmennesker, om rettferdig vold og guddommelig hevn, om barns rettigheter og «innvandringsregulerende hensyn». I hans vise om nynazismen lot Otto Nielsen refrenget referere til Adolf Hitler: «He is dead, but he won't lie down». Dessverre fikk han rett 22. juli 2011, og han får rett hver gang en norsk ungdom drar for å kjempe for mennesker som halshogger humanitære hjelpearbeidere. Det er så lett å ta avstand fra Behring Breivik, og det er tilsvarende vanskelig å forstå at stiftelsen Fritt Ord valgte å gi bloggeren som inspirerte hans verdensanskuelse støtte til et

bokprosjekt. Det er tydeligvis lenge siden krigen for enkelte av oss.

Men vi i etterkrigsgenerasjonene har likevel, i all beskjedenhet, skapt noen forandringer som vi ikke behøver å skjemma over. Sammenlikner vi dagens norske samfunn med det Norge som nazistene prøvde å skape, er forskjellene enorme. Nasjonale minoriteter har i dag rettigheter der nazistene forfulgte dem. I dag kan homofile gifte seg, mens nazistene prøvde å utrydde dem. Men sammenlikner vi okkupasjonsregimet med det demokratiske Norge rett før og rett etter krigen, blir forskjellene litt mindre iøynefallende. Datidens demokratiske politikere (og velgerne!) mente for eksempel at homofili skulle være forbudt ved lov. Dessuten kunne blant andre tatere tvangssteriliseres. Men så ekstremt som nazistenes skjerpelse av bestemmelsene fra 1942 var det verken før eller etter krigen. Det vi skal merke oss er at det etter 1945 fortsatt forekom tvangssterilisering. Fornorskingspolitikken overfor samene pågikk gjennom hele 1950-tallet. I dag har vi et Sameting.

Likevel vil jeg i denne boken advare mot å se på okkupasjonsårene med vår tids selvtilfredse lyskaster. Har vi en intensjon om å lære noe, må vi prøve å vurdere det som skjedde i 1940-årenes perspektiv. Dette er imidlertid ikke et forsøk på en historisk totalbeskrivelse av de fem harde krigsårene.

Jeg er professor i et statsvitenskapelig fag som heter Sammenlignende Politikk, og jeg er et ektefødt etterkrigsbarn. Dette er et streiftog gjennom det okkuperte Norge. Av og til ser jeg på samspillet med begivenhetene der ute i Den store krigen. Stundom vil jeg tillate meg å trekke, ikke alltid like flatterende, analogier til ting som skjer i dag. Et viktig tema er valg – i betydningen skjebnevalg. I en krigssituasjon treffer mennesker ofte valg som kan virke enkle, men som kan få uoverskuelige konsekvenser og gjøre dem til lysende helter eller svarte skurker alt etter som. Og

endelig vil jeg dele noen små bilder av krigens hverdag slik jeg fikk dem gjenfortalt i familien som liten gutt på 1950-tallet.

Vi skylder våre barn å bedømme det som skjedde, men det er ikke alltid nødvendig å fordømme. Mellom svart og hvitt er det mye grått.

En takk til min venn Olav Garvik for hans konstruktive bidrag til bearbeidelsen av NRK-foredraget mitt om krigen til bokform. At boken er bedre systematisert og at nye tema er kommet til er ikke minst Olavs fortjeneste som lyttende og fakta-sjekkende partner. Ansvar for bokens innhold er likevel mitt alene. Takk også til NRKs Steinar Birkeland og Thomas Hellum. Uten Steinars initiativ og Thomas' ideer om laaaangsomt fjernsyn ville verken foredrag eller bok ha blitt til. Til slutt en stor takk til redaktørene Anja Gustavson og Tuva Ørbeck Sørheim i Kagge Forlag.

Bergen, august 2015,

(sign)

Frank Aarebrot